

ס' ס' / א' א' א' א'

2'07

A Nation of Families

כִּי עֲנֵן הָיָה עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם

For the cloud of Hashem would be on the Tabernacle by day, and fire would be on it at night, before the eyes of all of the House of Israel throughout their journeys (40:38).

THE FINAL PASUK IN SEFER SHEMOS CONTAINS A linguistic irregularity. While the final *pesukim* in both *Vayikra* and *Bamidbar* refer to the Jewish people as Bnei Yisrael — a term that appears in the Torah nearly 400 times — the final *pasuk* in *Sefer Shemos* refers to us as Beis Yisrael, a term that appears less than ten times in the Torah.

Rav Nochum Lansky, one of the *roshei yeshivah* in Ner Yisrael, offers an enlightening explanation for this anomaly.

If we return to the beginning of *Sefer Shemos*, we actually find symmetry between the first and last *pesukim* of this *Chumash*. The first *pasuk* reads: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אִישׁ וּבֵיתוֹ בְּאוֹתָם, *and these are the names of the Children of Israel who came to Egypt with Yaakov, each man and his household came.*

If *Sefer Bereishis* is the book of genesis of the world, *Sefer Shemos* is the book of genesis of the Jewish people. In *Sefer Shemos*, we become a nation. A nation is not a conglomeration of millions of individuals. A nation — or at least the Jewish nation — is composed of families. It is the *bayis*, the household, that makes us into a nation.

Much of American society is crumbling nowadays, largely due to the dissolution of the bonds of family. A chain is only as strong as its links, and a nation is only as strong as its families.

As we set down roots as a nation in *Sefer Shemos*, we find frequent mention of the concept of *bayis*. When Hashem sends Moshe and Aharon to instruct the Jewish people to prepare a Korban Pesach, the merit of which will enable them to leave Egypt, He states: דַּבְּרוּ אֶל כָּל עַדַּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהָלַבִּית שֶׁהָלַבִּית, *Speak to the entire assembly of Israel, saying: On the tenth of this month, they shall take for themselves — each man — a lamb or kid for each father's house, a lamb or kid for a household (12:3).*

In the preparations for *Mattan Torah*, Hashem tells Moshe: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, *So shall you say to the house of Yaakov (19:3).*

The family, the household, is the strength of the Jewish nation.

Rav Shamshon Raphael Hirsch notes that the *halachah* exempting a *chassan* from going out to battle and all other communal obligations during *shanah rishonah*, the first

①
Power of
a word

①

year of marriage (see *Devarim* 20:7 and 24:5), seems to go against a rule in the Torah. Generally speaking, when there is a conflict between a *mitzvah d'rabbim* (a mitzvah incumbent on the public) and a *mitzvah d'yachid* (a mitzvah obligating an individual), the *mitzvah d'rabbim* supersedes the *mitzvah d'yachid*. It would seem, then, that an individual's obligation

to rejoice with his wife during the first of marriage should bow to the public's need to wage a war. Why is a *chassan* exempt from communal obligations?

Rav Hirsch answers that when a *chassan* and *kallah* spend time building and cementing a relationship, they are actually fulfilling a *mitzvah d'rabbim*, because each home contributes to the foundation of the Jewish nation. Building their home is a communal obligation, because we can only thrive as a nation if we have strong families.

The Torah emphasizes the necessity for strong families in the matching bookends of *Sefer Shemos*, the *Chumash* devoted to the genesis of the Jewish nation, by stressing the concept of the *bayis*, the household.

הרוחני, על נדיבות הלב של ב"י, ובוה קנו את התכשיט, וכו' להשראת השכינה בישראל. ובימי התרגום, כאשר לא "הרויחו ב"י על פרנסתם" וקיומם ונתלכלכו בעוונות וחובות גדולים עד מאד, ונגזרה עליהם כליה ח"ו, עמד להם ה"רכוש" — תכשיט שהי' להם מימי עשרם, כדי ל"מוכרו" ולפרוע חובותיהם, ולחיות בתמורתו איזה זמן עד אשר ישובו אל ה' ו"ירוויחו על קיומם". אבל גם אז לא, מכר "הקב"ה את תכשיטם של ישראל, אלא לקח אותם במשכון, היינו שהעצים והאבנים נשרפו אמנם, אבל ה"נשמה" של המשכן — מקדש של אש — עלה השמימה וכמו שאמרו חז"ל, גוילין נשרפין ואותיות פורחות (ע"ז י"ח). וכן דרשו חז"ל, קינה לאסף מיבעי ליה, אלא שכלה חמתו בעצים ואבנים ולא בישראל (איכ"ר פ"ד). ואפשר עוד לומר, שכלה את חמתו בעצי ואבני המקדש (שנשרפו ונהרסו לעין בשר), אבל לא במקדש גופא, שנתמשכן בעונותיהם של ישראל ועלה השמימה, וממילא כשנרויחו כדי קיומנו ו"סילוק החובות", לא יהי' עוד צורך לבנות מקדש חדש, אלא "לגאול" את המקדש הממושכן, וה' ברחמיו יוריד לנו את ה"משכן של אש", ובוה נבין את דברי חז"ל שיום הנף כולו אסור, שמא יבנה המקדש ביו"ט, הרי אין בנין בית המקדש בלילה גם אינו דוחה יו"ט? ותרצו ב"רש"י ו"תוס' (ר"ה ל' סוכה מ"ב), שהמקדש השלישי ירד מן השמים, מקדש של אש (והוא מהנחומא על הפסוק מקדש ה' כוננו

(כא) המשכן משכן העדות. ב' פעמים? רמז שנתמשכן בב' חורבנים על עונותיהם של ישראל. רש"י, המונח משכון, האמור במשכן, מתבאר, אם נשים אל לב, שעל עם ישראל עברו תקופות של עושר ועוני במובן הרוחני, כמו על אדם פרטי במובן הגשמי; בנוהג שבעולם, אדם, המרויח יותר מכדי פרנסתו, — קונה לו תכשיטין ומתקשט בהם; וכשהוא יורד מנכסיו ואינו מרויח אפילו כדי פרנסתו, הוא נוטה להאמין, ששמש האצלת חורח לו שנית, ולפיכך אינו מוכר את תכשיטיו, אלא ממשכן אותם, בתקוה לפדותם, כשירחיב ה' את גבולו, וכן ה"ל לעם ישראל ימים טובים, ש"הרוחנו יותר מכפי פרנסתנו", ר"ל עשינו צדקה ומע"ט "יותר" מכפי הצורך לקיומנו, שנוכל לעמוד לפניו; זה היה בשעת יצ"מ, כשהלכנו אחרי ה' במדבר, בארץ לא זרועה, ובשעת קבלת התורה, כשהקדמנו, נעשה לנשמע" והיינו ל"בני עליז" בעולם התחתון, אז רכשנו לנו "תכשיטין", ומלאכי השרת נתנו בראש כל או"א מישראל ב' כתרים (שבת פ"ח), ואפילו אחרי שפירקו מאתנו את הכתרים האלו בעון העגל, נשאר בידינו "רכוש רוחני" גדול עד כדי לרכוש בו "תכשיט" אחר, היינו לבנות משכן, שישכון כבוד ה' בתוך ישראל לכה"פ בקיטון א' (לשון המדרש שמ"ר פל"ג), שני: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (ואם לא היו חוטאים בעגל, היתה השכינה שבה לדור בתחתונים — בכל העולם), והכסף והזהב שנתנו ב"י למשכן, היו לאות על "עשרם"

(3)

אסוף
שכר

(2)

עד כדי דמי המשכון. ולפיכך לא נעשה להם "נס" ולא החזירו להם את המקדש של אש הממושכן. רק בנו בעצמם מקדש. ופה אמר להם ה' צבאות: "שימו לבבכם על דרכיכם — שאין אתם ראויים להוריד לכם את המקדש על אש מן השמים — עלו ההר והבאתם עץ ובנו בית וארצה בו" (חגי א'). ולא נאמר "ושכנתי בתוכם", אבל בגאולה האחרונה נאמר: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ד'). ויתוקן כל העולם. ונשוב אל ה' תשובה מאהבה, שאז ודונות נעשות פזכויות, ויהי לנו "רכוש" גדול עד כדי פדיון המשכון, ואז יוריד לנו ה' ברחמי משכון של אש, היינו אותו המשכון, שנחמשכון כעונותינו, יחזיר לנו בב"א.

ידיך, והיינו מכיון שלא נחרב המשכון (רק אבניו ועציו), אלא שנחמשכון ממילא כשנפדה אותו, ישיב ה' לנו את המקדש של אש, שלקח מאתנו במשכון, ושייח, למה לא ירד מקדש של אש מן השמים בימי עזרא? — דבר זה כבר תירצו חז"ל, ואמרו ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא... אלא שגרם החטא (ברכות ד'), והיינו שעשו תשובה רק מיראה, שני' "וייראו העם מפני ה'" (ולפיכך התחילו בונים את המקדש — חגי א') ודונות נעשו להם כשגגות, וממילא "הרייחו" רק כדי לשוב לא"י ולהיות עבדים על הארץ — ארצנו (נחמיה ט'). אבל הרוצה לפדות משכון צריך הוא להרויח יותר מכדי פרנסתו

(4)

שם

"ותשחק ליום אחרון"

"ויביאו את המשכון אל משה" (לט, לו)

במדרש כתוב "עוז והדר לבושה" — זה משה "ותשחק ליום אחרון" — אלו ליצני ישראל שמליצין אחריו ואומרים אלו לאלו, אפשר השכינה שורה על ידי של בן עמרם! לא עשה [לא השיבם משה], כיון שאמר לו האלקים להקים את המשכון התחיל שוחק עליהם שנאמר "ותשחק ליום אחרון".

זו היא מידתם של הצדיקים שחיים תמיד עם מחשבת "היום אחרון", ואינם מתפעלים מדמיונותיהם של ליצני הדור המתעלמים מסופם, וזאת היא עבודה קשה שבמקדש, משום שטבע האדם להתבלבל במצבים קשים הפוקדים אותו, ולהיות רגיש ביותר לדעת הבריות עליו. והנה המשכון נגמר בכ"ה כסליו ונשאר מקופל עד ראש חודש ניסן, וכל ישראל היו מצפים מתי תשרה השכינה במעשה ידיהם (מ"ר יג, ד) וזה נתן הזדמנות לליצני הדור להתלוצץ על משה רבינו, אבל משה נשאר איתן בדעתו שכאשר יגיע הזמן יצטווה להקים את המשכון, ותוחלתו לא נכזבה.

ומביא על זה המדרש שתי מעשיות. מעשה בתלמידו של רשב"י שיצא לחו"ל להתעשר, והיו התלמידים רואים אותו ומקנאים בו, והיו מבקשים גם הם לצאת לחו"ל, וידע ר' שמעון, הוציאם לבקעה אחת על פני מירון והתפלל ואמר בקעה בקעה המלאי דינרי זהב, אמר להם אם זהב אתם מבקשים הרי זהב טלו לכם, אלא היו יודעים כל מי שהוא נוטל עכשיו, חלקו של עוה"ב הוא נוטל, שאין מתן שכר התורה אלא לעוה"ב וכו' "ותשחק ליום אחרון".

התלמידים שלא היו כ"כ איתנים בדעתם, נתפעלו מהעושר של חברם, עד שרשב"י המחיש להם שאין הצלחות העוה"ב אלא דמיון שוא, והבא להמשך אחר הדמיון, יפסיד את שכרו האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא לעתיד לבוא.

(5)

כ"ה ניסן
ה'תש"ה

(7)

מעשה ברבי שמעון בן חלפתא: שבא ערב שבת ולא היה לו מאין להתפרנס, יצא לו חוץ מן העיר והתפלל לפני האלקים ונתן לו אבן טובה מן השמים, נתנה לשולחני ופרנס אותה שבת, אמרה לו אשתו מהיכן אלו? אמר לה ממה שפרנס הקב"ה, אמרה אם אין אתה אומר לי מהיכן הן איני טועמת כלום, התחיל מספר לה, אמר לה כך נתפללתי לפני האלוקים ונתן לי מן השמים, אמרה לו איני טועמת כלום עד שתאמר לי שתחזירה במוצאי שבת, אמר לה למה? אמרה לו אתה רוצה שיהא שלחנך חסר ושלחן חברך מלא, הלך רבי שמעון והודיע המעשה לרבי, אמר לו לך אמור לה אם שלחנך חסר אני אמלאנו משלי, הלך ואמר לה, אמרה לו לך עמי למי שלמדך תורה, אמרה לו רבי וכי רואה אדם את חברו לעולם הבא? הרי כל צדיק וצדיק יהיה לו עולם בפני עצמו שנא' (קהלת יב, ה) "כי הולך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הסופדים" עולמים אין כתיב אלא "עולמו", כיון ששמע כן הלך והחזיר, רבותינו אמרו הנס אחרון היה קשה מהראשון, כיון שפשט ידו להחזירו, מיד ירד המלאך ונטלה הימנו, למה? שאין מתן שכרה של תורה אלא לעולם הבא ליום אחרון – "ותשחק ליום אחרון".

וירא נשם את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר היה בן עשו ויצרך אותם משה וצמרדש איזה צרכם היה רבין שתפסה שכינה צמנשי ידיכם וכו' ולי' צרכה זו למה הנה ה' ליה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ובינה ד' רבין לספרות שכינתו ציניו ומה זו לריך עוד לצרכה, וגם לי' דהוליל' יהי רבין ד' חזינו שצמנשי שתפסה שכינה צמנשי ידיכם, ולמה קחם ואמר יהי רבין, ולפני כ"ז חקדים כחצי צד"ה" ככל כחי הכינותי הזהב הזהב לכסף וכי' ולי' פשיעא קהבין הזהב הזהב ופפת יתר הוא, ולי' כי ה' ליה ויתנו לי חרומה לי לשמי, בי ים מתחזקים וכותבים כדי להרצות כבודם פשיעא כי הנה עובי לב אי להרצות כבוד עשרם כי רב הוא וכדועה ולא חסן ה' באלה אלה שיתנו לתכלית המכון שזכו להשקפת שכינה צמנשי וכן כחצי אח"כ ועשו לי מקדש לי לשמי ויהי כונתם ושכנתי בתוכם ולא להתפאר ולהתרועע, ועינן צוה מה דכתיב כאשר חני מראה אותך את חזנית המעבד וכי' וכן שעבד וסרגיש רש"י דהוליל' כן תעשו מאי וכן, כי תחלי הסנה הקב"ה ושכנתי בתוכם חיותי ככל אשר חני מראה אותך ורבינו שאשכנן צפוך צבי כדליתא צמרדש חתם צבי ואי חזיכם רחמי קידור האב צין צבי ולחזנתי אחכם סרלית וליתי לעשות המעבד וכליו בתנתינו כן לאותה כונה תעשו חתם כדי שתזכו שפירה האב ציכסם ואי רבי' ושכנתי בתוכם חתם ושכנתי בתוכם חיותי ככל אשר חני מראה וכי' וכן תעשו גם חתם כחצי כמות כונה אז רחמי חתם שאשנה שכינתי בתוכםם ולי', והנה מי שיש לו חיה פניה שהוא מתחזק זהב כדי לקנות על ידו כבוד לעלמו חין המכון שיהי' הזהב צמקיס הליך הזהב והכסף צמקיס סלריך לכסף אלא כונתו שיליף הכסף והזהב לקנות לעלמו כבוד שגח וסלל, אצל הכותן לתכלית דבר שיש צו לריך סתם הזהב כדי שיהי' הזהב וכן הכסף והנה מי שמתן צמציל להשיג כבוד המדונה גם כדליתא כסף לא יקשה עליו ואין לריך לחזק עלמו לכך כי קל היא כי יקשה צוה דבר השוה לו יותר כבוד ופנה מן צבי ארס, אצל מי שמתן לשם שמים לליך צוה לריך שמוק שיהי' כל כונתו לשם ויתן ועשו מה שאין לו לעלמו הנאה צו, חתם שאמר דוד המלך ע"ה ככל כחי הכינותי שהי' מאתן ומחזק עלמו להבין הזהב הזהב קלא ה' צו כונה צמנשיית הזהב רק שיהי' זהב די לרכו וכן הכסף לכסף ולא להנחת עלמו ואי, ונקדים עוד צמרדש וירא משה וכי' כאשר היה די אותם והיכן היה ועשו לי מקדש ולי' מאי הקוס' והיכן היה הלא כונה ליוזם היה צמלכת המעבד ולי' צמנשיית חני קרא וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר היה די בן עשו שיי' שהי' כונתם רק לשם ולא התחזקו להתפאר וגם לא עשו המלאכה להתפאר רק לשם כי לולי זה לא הי' מלליחם צמלכתם כי לא חיו מלודים צמלכתם ולחשוד מחשבות וסי' עורם כי עשו הכל על כוון מזה ראה כי כאשר היה די בן עשו, ועי' אמר המדרש והיכן היה על חיה ליווי כיוון משה צכאן על ליווי דכתיב ועשו לי מקדש לי לשמי וכן תעשו ואי' חתם שאמר ויצרך אותם משה שחסי' מחשבתם רק לשם כדי שתפסה שכינה ציכסם ולא יעלה צמנשי פנים צמנשיית לפניהם כי כבוד ותפארת היא והיני' הצרכה היא צצרכם יהי רבין שתפסה שכינה צמנשי קלא יהי' הליכס ותפלה רק שתפסה שכינה צמנשי ידיכם ואי צמנשי יקיס ה' הנעמתי שפירה שכינתו ציכסם כאשר אמר ועשו לי לשמי מקדש ושכנתי בתוכם ואי' הכל על כוון:

ייעל הנרת לפני ה' (מ, כה).
(8) ירמיהו לא חל

מן ה' ונתת את מוצח הזהב לקטרת לפני ארון העדות.

הנה פשטא דקרא היה על הקמתו במקום שיהא מכון לפני ארון העדות. אבל אם כן הוא היה למיכתב לקמן גבי משה שהקים לפני הארון ושם כתוב "לפני הפרוכת" (פסוק בן). וכן כתוב בפרשת תצוה שיהיה לפני הכפרת (ל, ו). וגבא: דהקדמונים מהם אמרו דטעם הקטרת הוא מפני שלא יהא ריח בבמקומות שמפטמים הבשר ושורפים החלבים תמיד יום ולילה, ולכן להשיב הריח צוה לפטם הקטרת ולהריח בשמים. וכבר צווחו על זה דאם כן מידה ומשקל למה לי, ולמה חייבה כרת למפטם כמותה? ולדעת קטרת של שבעת ימי המילואים יוכיחו שעדיין לא קרבו קרבנות הרבה ופרקו בכל יום. וזה שאמר שלא תדמו שהקטרת הוא לצורך הבאים לחצר, רק הוא לריח ניחוח לצורך

גבוה. וכמו שאמרו עבודה צורך גבוה (מנחות סד; א). וזה ידוע להבאים בסוד ה' כמה פלאים מרומזו בקטרת. ולכן אמר "מוצח הזהב לקטרת לפני ארון העדות" — היינו שהקטרת יהיה לצורך שכירת כבודו אשר שכן על ארון העדות ששם יעד כבודו השם יתברך ודו"ק.

בעירו של הגאון רבי אריה לייב הכהן, בעל "קצות החשן", היה עשיר אחד שהיה עוסק רבות במעשי צדקה וחסד, אבל אהב עשיר זה שכל מעשה טוב שעשה יתפרסם ברבים...
דע לך - אמר לו הרב - שבעשיית מצווה אין לאדם לחשוב כלל על הכבוד הטמון בעשייתה, אלא עליו לעשות מצווה לשם שמים בלבד!
מה רע ופסול יש בכך? - שאל העשיר - והרי נאמר (משלי ו): "כי נר מצוה ותורה אור", המצווה משולה לנר, והעיקר שהנר דולק... מה ההבדל במה הדליקו את הנר?
אכן צודק אתה - ענה הרב - התורה והמצוות נמשלו לנר, וכתוב: "ייעל הנרת לפני ה'" נרות אלה עלינו להדליק לפני ה' בלבד, בלא כוונות זרות של כבוד!

(9) חסד

(מ, ה) 1. הטעם מדוע כתבה התורה "לפני ארון העדות" כשמקומו האמיתי הוא "לפני הפרוכת". 2. מורה נבוכים חלק ג פרק מה: ... וכאשר היו שוחטים במקום המקודש בהמות רבות בכל יום ומתחכים את הבשר ושורפים ורוחצים בו הקרב והכרעים, אין ספק שאילו מניחים אותו על זה הענין היה ריחו כריח מקומות הבשר, מפני זה צוה להקטיר בו הקטרת שתי פעמים בכל יום — בבוקר ובין הערבים — להיטיב ריחו וזיח בגדי כל העובד בו. כבר ידעת אמרם: מיריחו היו מריחים ריח הקטרת (תמיד ג, ח) וזה גם כן ממה שמעמיד יראת המקדש... 3. אף היא נגד שיטת הרמב"ם. 4. לפי שיטת חז"ל בספרא כי בשבעת ימי המילואים היו מקימים ומפרקים את המשכן כל יום, הובא

Pekudei

The Blessed Power of Order

(10) I believe

Pekudei – in fact the whole cluster of chapters beginning with Teruma and Tetzaveh and culminating in Vayak'hel and Pekudei – is an extraordinary way for the book of Exodus to end. The rest of the book is a tempestuous story of the Israelites' exile and enslavement and the confrontation between the ruler of Egypt and the man he may have grown up with in the palace, Moses, now the leader of the Hebrew slaves. It is about the most dramatic divine intervention in history, a story of signs and wonders, miracles and deliverances. Nature itself is overturned as a people fleeing from persecution cross a sea on dry land while the chariots of Pharaoh's army are stuck fast in the mud. It is the world's most famous story of freedom. Films have been made of it. Many oppressed people have based their hopes on it.

Its natural culmination should surely have been chapters 19–24: the revelation of God at Mount Sinai, the covenant between God and the people, the Ten Commandments, and the civil laws that followed. This is surely where the story has been heading all along: the formalisation of a relationship that would bind God to a people and a people to God, bringing heaven down to earth and lifting a people from earth to heaven.

(5)

Of what conceivable relevance to this story is the long narrative of the construction of the Tabernacle, told first in *Terumah* and *Tetzaveh* as God's command to Moses, and in *Vayak'hel* and *Pekudei* as Moses' command to the people and a description of how they carried it out? It has nothing to do with miracles. It seems to have nothing to do with freedom. The chief actor in these chapters is not God but the people who bring the contributions and Bezalel, the master craftsman, and those who work with him, including the women who spun goats' hair into cloth, brought gifts, and gave their mirrors for the bronze washbasin. Most of the narrative reads as if it belongs to Leviticus, the book of holiness, rather than Exodus, the book of freedom.

The Torah is telling us something profound and still relevant today, but to understand it we must approach it in stages. The first fascinating fact is that the Torah uses very similar language to describe the Israelites' creation of the Tabernacle and God's creation of the universe. This is how the Torah describes the completion of the Tabernacle:

So all the work on the Tabernacle, the Tent of Meeting, was completed. The Israelites did everything just as the Lord commanded Moses.... Moses inspected the work and saw that they had done it just as the Lord had commanded. So Moses blessed them. (Ex. 39:32, 43)

And this is how the Torah describes the conclusion of the creation of the universe:

The heavens and the earth were completed in all their vast array. On the seventh day God finished the work He had been doing; so on the seventh day He rested from all His work. Then God blessed the seventh day and made it holy, because on it He rested from all the work of creating that He had done. (Gen. 2:1-3)

Three key words appear in both passages: "work," "completed," and "blessed." These verbal echoes are not accidental. They are how the Torah signals intertextuality, that is, hinting that one law or story is to be read in the context of another. In this case the Torah is emphasising

Pekudei: The Blessed Power of Order

that Exodus ends as Genesis began, with a work of creation. Note the difference as well as the similarity. Genesis began with an act of *divine* creation. Exodus ends with an act of *human* creation.

The closer we examine the two texts, the more we see how intricately the parallel has been constructed. The creation account in Genesis is tightly organised around a series of sevens. There are seven days of creation. The word "good" appears seven times, the word "God" thirty-five times, and the word "earth" twenty-one times. The opening verse of Genesis contains seven words, the second fourteen, and the three concluding verses thirty-five words. The complete text is 469 (7x67) words.

The account of the construction of the Tabernacle in *Vayak'hel-Pekudei* is similarly built around the number seven. The word "heart" appears seven times in Exodus 35:5-29, as Moses specifies the materials to be used in the construction, and seven times again in 35:34-36:8, the description of how the craftsmen Bezalel and Oholiab were to carry out the work. The word *terumah*, "contribution" appears seven times in this section. In chapter 39, describing the making of the priestly vestments, the phrase "as God commanded Moses" occurs seven times. It occurs again seven times in chapter 40.

So, first conclusion: The language and construction of the two passages is meant to direct us to a comparison. *The Israelites' creation of the Tabernacle was a counterpart of God's creation of the universe.* But how? How compare a tiny building with the entire universe? And how compare the assembly of pre-existing materials with the divine creation of something from nothing?

We need another step. The first chapter of Genesis describes God creating a universe of order. "God said, Let there be... and there was... and God saw that it was good." For the first three days He created domains: day and night, upper and lower waters, and sea and dry land. On the next three days He placed the appropriate objects or life forms in each domain: the sun, moon and stars, birds and fish, animals and humans. At the end of the sixth day we read, "God saw all that He had made, and it was very good," meaning, each element was good in itself and they were in a balanced relationship with one another. The entire account exudes harmony. In the beginning, God created order.

(12) פס

Then He created humans and they created chaos: first Adam and Eve, then Cain, then the generation of the Flood, to the point at which the Torah tells us that God regretted that He had created humanity on earth (Gen. 6). The story of the opening chapters of Genesis is thus the descent from order to chaos.

We now begin to see what the Tabernacle really was. It was a *tikkun*, a mending, of the sin of the Golden Calf. The Torah says relatively little about the calf but a great deal about the Israelites' behaviour. First, they gathered menacingly against Aaron, who seems to have been fearing for his life. Then, once the calf had been made, they ate and drank and rose "to engage in revelry." When Moses came down the mountain he saw the people "running wild, for Aaron had let them run beyond control and become a laughingstock to their enemies." This is a portrait of chaos. Order had completely broken down. The people had allowed themselves to be swept up, first by fear, then by Dionysiac celebration.

The *tikkun* for chaos is order. The Tabernacle, with its precisely delineated dimensions and materials, put together from the voluntary contributions of the people, fashioned by a craftsman under divine inspiration, was just that: a microcosm of pure order.

So the end of Exodus is not quite an echo of the beginning of Genesis: it is an antidote to it. If humanity can reduce God's order to chaos, then humanity must show that it can rescue order from chaos. That is the journey the Israelites must take from the Golden Calf to the making of the Tabernacle. We can travel from chaos to order.

The Golden Calf was the ill-judged, unplanned, chaotic answer to the genuine question the Israelites were asking: What shall we do, here in the middle of the wilderness, without Moses to act as our intermediary with God? The Tabernacle was the real answer. It was the enduring sign that the Divine Presence was in their midst, even without a prophet like Moses. In fact, once the Tabernacle was completed and dedicated, Moses had no further role within it. Its service was led not by prophets but by priests. Priests are masters of order.

The Tabernacle, the Temple, and the synagogue, different though they are, were in place what Shabbat is in time. They all represent an ideal realm of order, the way God wanted our world to be. Entering them we step out of the social world with its conflicts and strife, hostilities and

injustices, and find ourselves under the wings of the Divine Presence, sensing the harmony of the heavens and the cleansing of the spirit when we come to atone for our sins or offer thanks for our blessings. This is where we can always find God's indwelling spirit. This is the antidote to the travesty we so often make of God's world.

There is another reality. I believe that sacred time, Shabbat, and sacred space, the Tabernacle/Temple/synagogue, are where the restless soul finds rest; where hearts open and minds soar; where we know we are part of something larger than this time, this place; where if we listen we can hear the song creation sings to its Creator; where we bring our sins and failings to God and are cleansed; where we sense that life has an order we must learn to honour; and where God is close – not at the top of a mountain but here in our midst. There must be a time and place where we recognise that not all is chaos. That is why Exodus ends with the Tabernacle. Freedom exists where order rules.

(13) ד'ר'ג' 3214

הזמן שבו משתחררים מכל עבדות ומגעים למדרגת עבד'.

ונאמן רוחו של הרב, מרן הגר"מ חז"ל פ"פ זצ"ל, ממשיך בדרך זו להסביר רוממותו של תג הפסח ומקורותיו, ובראש ביאורו להגדה של פסח – "מי מרוס" – כתוב לאמור:

חג הפסח זמן חרותנו, הוא הזמן אשר בו משתחררים מכל עבדות, כי ארץ מצרים הייתה היסוד והשורש של כל מיני עבדות שבועלים – "בית עבדים" – וכל אומות העולם המשתחררים על ישראל ולוחצים אותם, כולם הם ניצוצות של מצרים.

הלילה הזה, ליל-שימורים הוא לך. כלילה הזה ניתקים כל העבדות והמסורות של העבדות, הלילה הזה שמור הוא ומיוחד לשעבד את כל בית-ישראל לך ולא לוילדתו.

בבית-המצות הכל משתחרר, הן הכלל והן הפרט. כל אחד מישראל – גם אשר בכל השנה אינו זוכה להיות נגאל ממני עבדות שונים – בחג הקודש הזה הנהו משתחרר לגמרי.

וכל היודע להיות מקשיב-אמת לימי-רוממות אלה, מוצל הוא מכל מיני לחץ ושעבוד, לקוח הוא ומשועבד כולו רק להשם יתברך, זוכה הוא להגיע למדרגת עבד' שזוהו האושר היחיד גדול והחירות היחיד נעלה.